

5. Rüdiger Grotjahn, Karin Kleppin. DLL 07: Prüfen, Testen, Evaluieren. – Stuttgart: Ernst Klett Sprache, 2018. – S- 176.

УДК 378.147.016:811.161.2'243

Звягіна Ганна Олександрівна
канд. філол. н., доцент кафедри
культурології та українознавства
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна,
a_zvjagina@ ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА ЯК ІНОЗЕМНА» БАГАТОМОВНИМ СТУДЕНТАМ

Питання мультилінгвальної освіти наразі є актуальним для України. Розглядати його можна з кількох боків: і як викладання іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах і як викладання української в багатомовних студентів, що вже володіють однією-двома мовами, одна з яких рідна, а інша теж іноземна. Об'єктом нашого науково-педагогічного дослідження була обрана дисципліна «Українська як іноземна» та труднощі її викладання, оскільки вона вивчається на першому-третьому курсі. Ця робота присвячена студентам, які обрали англійську форму як основну, зокрема увага приділена здобувачам освіти з Індії як представникам країни, з якої приїжджає на навчання найбільша кількість людей. Використавши методи порівняльний, узагальнення, теоретичного аналізу та вивчивши джерела, присвячені різним аспектам вивчення мультилінгвізму, доходимо до висновків, що традиційний крослінгвістичний підхід довів свою ефективність, проте кінцеві результати навчання залежать від багатьох умов, серед яких попередня освіта та індивідуально-психологічні особливості.

Ключові слова: мультилінгвізм, мультилінгвальна освіта, мультилінгвальна компетенція, багатомовність, крослінгвістичний

підхід, абстрактно-логічне мислення, металінгвістична свідомість, самоорганізація.

PECULIARITIES OF TEACHING THE DISCIPLINE «UKRAINIAN AS FOREIGN» FOR MULTILINGUAL STUDENTS

The issue of multilingual education is currently relevant for Ukraine. It can be viewed from several angles. For example, how to teach foreign languages in secondary and higher education and how to teach Ukrainian in multilingual students. They already speak one or two languages, one of which is native and the other foreign. The object of our scientific and pedagogical research was the discipline «Ukrainian as a foreign language» and the difficulties of its teaching, as it is studied in the first or third year. This work is dedicated to students who have chosen English as the main form of study. In particular, attention is paid to students from India as representatives of the country from which the largest number of people come to study. Used methods of comparative, generalization, theoretical analysis and studying sources on various aspects of the study of multilingualism. We conclude that the traditional cross-linguistic approach has proven its effectiveness. However, the final learning outcomes depend on many conditions, including prior education and individual psychological characteristics.

Key words: multilingualism, multilingual education, multilingual competence, bagatomovnist, cross-linguistic approach, abstract logical thinking, metalinguistic awareness, self-organization.

МЕТА І ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ. Завдяки процесам інтеграції та міжнародного співробітництва, до яких останнім часом посилено залучається Україна, актуальними стають мультилінгвальна освіта та набуття багатомовної компетенції під час навчання як у школі, так і у вищих навчальних закладах.

У Європейському Союзі, завдяки певним суспільним процесам, поступово сформувалась політика мультилінгвізму, що згодом стала провідним напрямом розвитку [3].

Окрім питання мультилінгвальної освіти у середніх і вищих навчальних закладах для вітчизняних учнів та студентів, не менш актуальною є проблема якості навчання іноземних студентів, що володіють трьома і більше мовами і приїжджають до ВНЗ України, оскільки кількість таких здобувачів освіти збільшується з кожним роком. За офіційною статистикою МОН, на осінь 2020 року в Україні навчалось більше 80 тисяч іноземних студентів зі 158 країн світу, причому найбільше з Індії, Марокко, Азербайджану, Туркменістану, Нігерії, Туреччини, Китаю.

У медичних університетах здобувачі освіти мають можливість обрати як українську, так і англійську форму навчання.

Серед дисциплін, що вони вивчають, є і українська мова за професійним спрямуванням, і українська як іноземна. Остання викладається для студентів, що обирають англійську форму навчання. Останнім часом було зроблено багато кроків для уніфікації програм викладання, видано достатньо багато підручників та посібників, створені курси та літні школи.

Специфіка і труднощі викладання саме цієї дисципліни були обрані *об'єктом* нашого дослідження не випадково, оскільки «Українська як іноземна» викладається з 1 по 3 курс, тобто від рівня А1 до рівня В2 на останньому курсі, від базових комунікативних тем аж до фахових, при цьому основною метою навчання на 3 курсі є підготовка до проходження практики у лікарні, що полягає у тому числі і у спілкуванні з пацієнтами. Тож *метою* роботи є виявлення особливостей викладання цієї дисципліни на усіх курсах для студентів, що вже володіють 2-3 мовами і проходили навчання за кордоном.

Таким чином, ставимо у своєму дослідженні кілька основних завдань:

– виявити специфіку викладання української як іноземної для багатомовних студентів;

– з'ясувати, з якими труднощами стикаються викладачі і які можливі шляхи їх подолання;

– знайти відмінність між роботою зі студентами 1 і 3 курсу навчання.

МЕТОДОЛОГІЯ. Методи, що використані у нашому дослідженні, загальні: порівняння, що полягає у зіставленні отриманих результатів з метою роботи, у тому числі і для виявлення динаміки процесу; класифікації – для групування явищ за певними ознаками; узагальнення – для переходу від одиничного до загального; теоретичного аналізу – для виділення окремих ознак і властивостей та індуктивний – для переходу від конкретних до загальних висновків. Вивченням різних аспектів мультилінгвізму займалися Дж. Сеноз, Дж. Дуарте, Р. Франческіні, О. Гарсія та інші науковці. Дослідники аналізують поняття білінгвізму, мультилінгвізму та плюрилінгвізму [4, с. 5]; здійснюють моделювання освітніх моделей з урахуванням культурного статусу мови та освітніх функцій, які вона виконує в суспільстві [6, с. 121] та за критерієм використання в освітньому процесі декількох мов з метою формування рецептивних та продуктивних навичок [7, с. 29]; аналізують принципи організації мультилінгвального освітнього простору [8, с. 272].

Серед українських вчених вирішенням завдань мультилінгвальної освіти займаються А. Басіна, І. Глотова, С. Дрожжина, Н. Коршак та інші.

Мультилінгвізм як багатомірне явище також розглядається у руслі лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики та лінгводидактики.

РЕЗУЛЬТАТИ. Європейська Комісія визначає мультилінгвізм як здатність особи спілкуватися декількома мовами... [3, с. 3].

Мультилінгвізм за різними критеріями можна розподілити на такі різновиди:

- за ступенем володіння мовами: досконалий, реальний, недосконалий (L. Bloomfield, MacNamara, W.F. Mackey);
- за співвідношенням двох мовних механізмів між собою: чистий та змішаний (Л.А. Щерба, S. Ervin, С.Е. Osgood);

- за пересічністю лінгвістичних систем: координативний (адекватний) та складний (неадекватний) (В.А. Аврорін, М. Сигуан, W.F. Mackey);
- за послідовністю оволодіння мовами: одночасний (симультанний, синхронний, successive) та послідовний (consecutive) (Н. Baetens-Beardsmore);
- за психологічним механізмом окремих дій: рецептивний, репродуктивний та продуктивний (Е.М. Верещагин, Е.І. Науген та інші) [2, с. 60].

Під мультилінгвальною компетентністю розуміють володіння системою лінгвістичних знань, вміння знаходити подібне та відмінне в лінгвістичній організації різних мов, розуміння механізмів функціонування мови та алгоритмів мовленнєвих дій, володіння метакогнітивними стратегіями та розвинутою пізнавальною здібністю [2, с. 60].

На слушну думку Т. Головатенко, мультилінгвальна освіта є динамічною системою, що складається з комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на розвиток у індивіда іншомовної комунікативної компетентності декількома мовами; а також процес та результат одночасного опанування декількох іноземних мов [1, с.232].

Досить довгий час одним із основних принципів для вивчення іноземних мов був роздільний, саме так уникали явища інтерференції. Лише наприкінці 20 століття почали застосовувати крослінгвістичний підхід, для якого характерне порівняльно-контрастивне навчання кількох мов з опорою на знання, отримані у рідній мові.

Розробки зарубіжних дослідників галузей SLA і TLA: Н. Барішнікова, І. Бім, В. Сафонові, G. de Angelis, Р. Еске, А. Нервіг, Н. Рінгбом, Л. Селінкер та інших, створили підґрунтя для розуміння багатомовності як явища індивідуальної психіки, адже «багатомовна компетентність фокусується перш за все на самому учневі, його індивідуальній здатності спілкуватися кількома мовами, а не лише на мові як абстрактній системі» [2, с. 3].

Одним із основних аспектів досліджень навчання другої мови («Second Language Acquisition», SLA) є навчання інших мов після опанування рідної.

Базовим для таких досліджень є теорія про вроджену здатності сучасних дітей опановувати рідну мову, яку Н. Хомський назвав Універсальною граматикою (Universal Grammar, UG) [5]. Саме вона дозволяє опановувати та граматично правильно будувати речення рідною мовою. Таким чином, перед дослідниками постає питання, чи розповсюджується ця вроджена здатність на другу мову (L2).

В роботах вчених, які присвячені опануванню третьої мови (TLA), увага приділена комбінаціям виучуваних мов. Виведена певна закономірність, що в процесі спілкування L3 учні застосовують лексичні одиниці та структури з L2 значно частіше, ніж рідної. Це відбувається за умови, що L2 типологічно ближча до L3. Таке явище було названо «статусом другої мови» [2, с. 3].

Новий підхід сприяє формуванню в учнів металінгвістичної свідомості (metalinguistic awareness) і усвідомлення взаємозалежності, наявності спільних елементів, здатності до абстрактно-логічних операцій з кількома мовними системами.

Такі синергетичні за природою процеси формування багатомовності розглянуто в теорії відкритої динамічної системи (ВДС), за авторства Phillip Herdin і Ulrike Jessner. Теорія спирається на положення, за яким мозок людини – відкрита динамічна система, що розвивається нелінійно.

Основними рисами її є: а) еластичність як здатність адаптуватися до тимчасових змін в оточенні; б) пластичність як можливість розвивати нові властивості у відповідь на зміну умов; в) взаємопов'язаність елементів, що входять до її складу [2, с. 3].

ВДС досягає певного рівня стабільності завдяки процесу самоорганізації. Динамічна модель багатомовності демонструє здатність особистості до змін, що відбуваються з часом і залежать від віку особи, тривалості навчання, наявності певних навчальних ресурсів.

Застосування крослігвістичного підходу має на меті оволодіння нерідною мовою з використанням усіх видів мовної діяльності (говоріння, читання, писання, аудіювання), застосовуючи засоби цієї мови. Для багатомовних студентів першого курсу, використання такого підходу для оволодіння українською мовою є достатньо ефективним, проте швидкість засвоєння матеріалу багато в чому залежить від результатів базового шкільного навчання. Складність також полягає у різниці між методами викладання у різних країнах.

Для ефективного застосування порівняльного методу студент має володіти перш за все навичками абстрактно-логічного мислення, що допомагає систематизації отриманої інформації, узагальненню та аналізу, вмінню бачити причинно-наслідкові зв'язки, тому що мова – це перш за все система знань.

На жаль, студенти, що приїжджають на навчання із зарубіжних країн далеко не завжди володіють такими навичками, теоретичних знань про рідну та другу, третю мову або не мають зовсім і не можуть назвати навіть граматичні категорії або мають уривчасті, тому що система шкільного навчання була спрямована лише на оволодіння говорінням.

Тож основним завданням викладача, що працює зі студентами першого курсу, є необхідність ознайомлення їх з формами проведення занять в університеті, з новою методикою викладання, а також поступово виробити у студентів навички абстрактно-логічного мислення.

Таким чином підготовка до занять потребує від викладача достатньо великих зусиль, а також напрацювання нестандартних та індивідуальних форм роботи, перш за все пов'язаних з реалізацією наочного мислення, що переважає у зарубіжних здобувачів освіти. Також протягом першого курсу виробляються навички самостійної роботи, що відіграватиме велику роль у подальшому навчанні, оскільки студенти приїжджають добре підготовлені до групової роботи, але мало готові до індивідуальної.

Розпочате продовжується і на другому курсі, де такі навички поглиблюються та автоматизуються. Таким чином покращується рівень підготовки до занять в цілому, удосконалюється вміння вести лекційні та семінарські конспекти. Свою ефективність показали підготовка повідомлень на різну тематику, участь у науковій студентській конференції, конкурсах, олімпіадах, позанавчальних виховних заходах, що для деяких студентів відбувається вперше.

Навчання на третьому курсі вимагає від студентів великих зусиль, оскільки саме цей курс є початком поглибленої професійної підготовки, начитування циклів – коротких за обсягом дисциплін, що проходять на базі лікувальних установ та складання першого державного іспиту «Крок».

Основна мета занять з української мови як іноземної на цьому курсі – підготувати студентів до спілкування з пацієнтами у лікарнях, тож велика увага приділяється діалогічному мовленню та усній комунікації. Оскільки базові граматичні знання студенти засвоїли протягом першого-другого курсу, то на третьому курсі використовується вже не крослінгвістичний, а «кростермінологічний» підхід, тобто порівняльно-термінологічний.

Більшість зарубіжних студентів, що приїжджають на навчання до медичних університетів, володіють англійською мовою, а також з першого курсу вивчають латинську мову, тому доцільним є порівняння медичної термінології цих мов з українською, визначення спільної та відмінної частини.

Однією з проблем вивчення фахової української мови на третьому курсі також є необізнаність багатьох студентів з симптомами, назвами хвороб, способами лікування, системою медичних закладів, роботою лікарів, оскільки вони не відвідували лікарні жодного разу, тож порівняння з роботою лікарів у інших країнах є неможливим. Там, де є неефективним порівняльний метод, доцільно не акцентувати на ньому увагу, обираючи інші прийоми навчання.

ВИСНОВКИ. Отже, мультилінгвальні студенти, що прибувають на навчання до ВНЗ України, потребують особливих підходів у вивченні іноземної (української) мови. Робота з такою категорією учнів вимагає спеціальних методів викладання. Цілком виправданим є застосування крослінгвістичного підходу.

Безумовно, навчання у різних університетах має свої особливості. Зокрема, медичні університети пропонують кілька форм навчання: англійську та українську, причому студенти з деяких країн, наприклад з Індії, обирають виключно першу, а отже медичну термінологію засвоюють українською лише під час вивчення дисциплін «Українська як іноземна» та «Українська за професійним спрямуванням».

Недаремно перша з названих була обрана об'єктом дослідження, труднощі у роботі з мультилінгвальними студентами найкраще виявляються у діахронічному аспекті: від початку роботи на першому курсі з базовими комунікативними темами та граматикою аж до третього курсу, де увага приділяється професійній лексиці та комунікації.

Звичайно, за слушним спостереженням дослідників, процес самоорганізації багатомовних студентів залежить від віку, освіти та індивідуальних особливостей учня, тому говорити про універсальні проблеми, труднощі та методи їх подолання можна лише певною мірою. Проте вивести певні закономірності можливо, тому що ефективна робота з мовними системами можлива завдяки певному способу мислення.

На нашу думку, абстрактно-логічне сприяє кращому засвоєнню матеріалу завдяки вмінню аналізувати, порівнювати, виводити певні закономірності, які працюють або ні для нової мови. Кількість мов, що ними оволоділи майбутні студенти, безумовно має значення і сприяє його формуванню, особливо якщо мови близькі і мають певну спільну основу.

Досвід роботи з багатомовними студентами стане у нагоді і при викладанні у вітчизняних здобувачів освіти для формування мультилінгвальної компетентності. Тож подібні розвідки

сприятимуть покращенню роботи не лише із зарубіжними, а й з вітчизняними студентами.

Мультилінгвальна освіта сприятиме вихованню спеціалістів, здатних до кращої конкурентноспроможності у майбутній роботі, адже більшість роботодавців надає перевагу спеціалістам зі знаннями кількох найрозповсюдженіших мов. Окрім того, добре розвинені навички самоорганізації сприятимуть успіху і в інших галузях знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головатенко Т. Ю. Поняття «мультилінгвальна освіта»: європейський і освітологічний дискурс. *Освітній простір України*. 2019. №15. С. 227-234.
2. Яшкіна В.В., Гайдар В.П. Мультилінгвальна освіта в сучасній школі як вагомий чинник формування мовної особистості. *Young Scientist*. № 9 (85) September. 2020. С. 59-62
3. A New Framework Strategy for Multilingualism. European Legislation. 2005. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0596:FrN:EN:PDF> (дата звернення:10.04.2021)
4. Cenoz J. Defining Multilingualism. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2013. № 33. Pp. 318. URL: [doi:10.1017/S026719051300007X](https://doi.org/10.1017/S026719051300007X) (дата звернення: 20.04.2021).
5. Chomsky N. Language and problems of knowledge: The Managua lectures. Cambridge (Mass.). London : MIT press, 1988. 205 p.
6. Cenoz J., Genesee F. Beyond bilingualism. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 1998. 269 p.
7. Duarte J., van der Meij M.A Holistic model for multilingualism in education. *EuroAmerican Journal of Applied Linguistics and Languages*. 2018. № 5(2). pp. 24-43. URL: <https://doi.org/10.21283/2376905X.9.153> (дата звернення: 12.04.2021).
8. Garda O. Critical Multilingual Language Awareness and Teacher Education. *Language Awareness and Multilingualism*.

Encyclopedia of Language and Education (3rd ed.) / за ред. J. Cenoz, D. Gorter, S. May. Springer, Cham, 2017. Pp. 263-281. URL: doi.org/10.1007/978-3-319-02240-6_30 (дата звернення: 10.03.2021).

УДК: 371.3:004.85

Кульчицький Віталій Йосипович
док. пед. наук, доцент кафедри педагогіки
вищої школи та суспільних дисциплін
Тернопільського національного медичного університету
ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України
м. Тернопіль, Україна
kulchytskyjvy@tdmu.edu.ua

Кульчицька Тетяна Володимирівна
заслужений вчитель України, вчитель історії та
правознавства Тернопільської спеціалізованої школи
I-III ступенів №7 з поглибленим вивченням іноземних мов,
м. Тернопіль, Україна
kulchytska_t@ukr.net

Кульчицька Софія Віталіївна
студентка Тернопільського національного
педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
kulchytska.sof.01@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У представленому науково-педагогічному дослідженні висвітлено особливості використання єдиного інформаційно освітнього середовища навчального закладу. Зокрема, проаналізовано шляхи створення єдиного інформаційно освітнього середовища навчального закладу, визначено переваги та недоліки